

ZNANOST I VJERA

Povodom teorije *Intelligent Design**

GUIDO GATTI

Pontificia Università Salesiana,
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma, Italija

Primljeno:
3. 10. 2007.

Pregledni
članak

UDK 215

Sažetak

Autor, u povodu tumačenja o evoluciji poznatog kao *Intelligent Design*, postavlja pitanje o odnosu vjere i znanosti. Podrobnom analizom osnovnih tvrdnji zastupnika tog tumačenja autor pokazuje kako ga vjernik ne treba prihvaćati samo zato što se on predstavlja kao znanstvena te kako sva pitanja o evoluciji vjernik ne mora rješavati samo na razini znanosti. U slučaju teorije *Intelligent Design* valja imati na umu i specifičnost ustava koji u SAD-u zabranjuje vjeronaučnu pouku u javnoj školi. Tako postaje jasnije zašto su neke tvrdnje o neznanstvenosti te teorije opravdane. Valjalo bi se ujedno upitati i je li znanstvenost neophodan uvjet pojedine istine te kako i na kojoj razini znanost i vjera mogu zajednički surađivati. Autor zaključuje kako je, prije nego se počne razmišljati o *Intelligent Designu*, potrebno govoriti o *Loving Designu*, jer se time upućuje na ono što je bitno za kršćansku vjeru. Uz »tjelesno« *postoji i »duhovno«* znanje, koje je moguće shvatiti jedino u svjetlu Kristova križa.

Ključne riječi: znanost i vjera, *Intelligent Design*, *Loving Design*

NEPROTUMAČIVA POLEMIKA?

One koji uglavnom redovito čitaju talijanski časopis »Scienze«¹, možda na neki način čudi što je, u posljednjim brojevima, česta rasprava (iako praktično samo jednoga smjera, protiv protivnika kojima nikad nije dana prigoda da se izjasne) o određenom poimanju evolucije, koji se naziva *Intelligent Design*.

Riječ je o teoriji koja je razrađena u Sjedinjenim Američkim Državama i proširena posebno u tamošnjim školama zalaganjem (barem prema optužbama njezinih protivnika) američkih fundamentalističkih protestanata.

Zagovornici te teorije, za razliku od tradicionalnih fundamentalista (koji su, drže-

ći se doslovnog tumačenja prvog poglavlja Knjige Postanka, branili oblik kreacionizma koji se korjenito protivio bilo kojoj evolucionističkoj hipotezi), bez krzmanja prihvaćaju činjenicu (za koju se uostalom i ne zna kako bi ju se moglo dalje opovrgavati) o evoluciji vrsta, ali istovremeno smatraju da se evolucija ne može shvaćati i tumačiti jedino na temelju mehanizama na koje su tradicionalno ukazivali sâm Dar-

* Naslov izvornika: *Scienza e fede: a proposito di »Intelligent Design«*, u: »Salesianum« 69(2007)2, 239-253.

¹ Riječ je o talijanskoj publici prilagođenom izdanju »Scientific American« iz Sjedinjenih Američkih Država, uglednoga popularnoznanstvenog časopisa koji posebice obrađuje područja prirodnih znanosti.

win i velik broj znanstvenika nakon njega kao na jedini i dostatan uzrok evolucije, tj. na temelju sudjelovanja slučajnih genetskih promjena i prenošenje tih promjena na potomke pomoću selekcije koja se vrši natjecanjem među živim bićima.²

Moglo bi se pričiniti da kod Darwina i, valja to spomenuti, kod velike većine znanstvenika koji se bave evolucijom, uloga koja je povjerena slučajnosti promjena isključuje *Intelligent Design* po kojemu se evolucija može promatrati kao ostvarenje nekog usklađenog projekta.³ Čini se da je u tom viđenju čovjek sveden na slučajni proizvod: nitko ga nije projektirao, htio, doveo u postojanje; on je, poput svakoga drugog živog bića, tek rezultat »slučaja i nužde«.

Zagovornici teorije *Intelligent Design* ne namjeravaju staviti u pitanje (za razliku od doslovnog biblijskog smisla, koji se dugo održao u fundamentalističkom okruženju Sjedinjenih Američkih Država⁴) činjenicu evolucije; oni se ograničavaju na hipotezu (dajući međutim toj hipotezi odredenu potvrdu znanstvenosti, što je s druge strane uvjet koji se traži za njen ulazak u škole u Sjedinjenim Američkim Državama) da iza same evolucije ne stoji slijepi slučaj, nego inteligentan projekt, koji se naravno ne može pripisati nikomu drugomu nego Bogu; Bogu koji je vodio evoluciju do njezinoga konačnog cilja koji je utvrđen s pojavom čovjeka.

Potreba za sličnim Božjim razumnim, pa prema tome i namjernim projektom, kao i za sličnim zahvatom-vodičem (ili bolje rečeno za čitavim nizom zahvata) dokazana je posebice složenošću (»nesvodivom i specificiranom složenošću«), koju se danas poznaje puno bolje nego u prošlosti, živoga bića (pa bilo to i primitivno i vrlo jednostavno jednostanično biće), te unutarnjim usmjerenjem koje obilježava ustroj svakoga živog bića.

Moglo bi se, na prvi pogled, zapitati, što je toliko neprihvatljivo protivnicima *Intelligent Designa* u činjenici da vjernici smatraju kako evolucija i njezin polagani korak, koji svoj vrhunac doživljava u pojavi čovjeka, ne mogu biti događaj koji je izmakao iz Božjih ruku, gotovo poput kakva nepredviđena i neželjena događaja, jer je posljedica jedino nepredvidivosti slučaja.

Za onoga tko bi poput J. Monoda pristao uz ateističku perspektivu, odbacivanje *Intelligent Designa* i bilo kakva razumnog projekta iza činjenice evolucije bilo bi jednostavno čin dosljednosti.

Ono što barem na prvi pogled izgleda najčudnije jest činjenica da barem neki među protivnicima *Intelligent Designa* smatraju kako se najkorjenitiji oblik evolucionizma, tj. onaj koji se temelji jedino na »slučaju i potrebi«, nužno ne protivi kršćanskoj vjeri. »Zapravo«, piše npr. u istom časopisu H. Allen Orr, »pogrešna je ideja o darvinizmu podvrgnutom ateizmu. Od

² Na te se mehanizme ukazuje u naslovu slavne knjige Jacquesa Monoda, *Il caso e la necessità*, Mondadori, Milano, 1970.

³ Kažemo »moglo bi se pričiniti«, jer kod Darwina ne nedostaje tvrdnji koje se izričito odnose na Boga. Time npr. završava i njegovo djelo *Podrijetlo vrsta*: »Tako od rata prirode, od oskudice i smrti, izravno proizlazi rješenje najvišega problema koji naš um uspijeva shvatiti, tj. proizvodnja viših životinja. U tom poimanju života ima nečega veličanstvenoga, s njegovim raznim silama, koje je Stvoritelj izvorno utisnuo u rijetke ili u samo jedan oblik; kao i u činjenici da su se, dok se je naš planet nastavio okretati, prema nepromjenjivom zakonu gravitacije, od tako jednostavnog početka razvili i nastavljaju se razvijati bezbrojni vrlo lijepi i čudesni oblici.« (Ch. DARWIN, *L'origine delle specie*, Boringhieri, Torino, 1959, str. 524)

⁴ Ne smije se zaboraviti niti da se i na katoličkom području, barem što se tiče izjava crkvenoga učiteljstva, tek s Pijem XII, i to uostalom još uvijek s ponekom zadržskom, opravdava prijanjanje uz evolucionizam, posebice što se tiče podrijetla čovjeka (Enciklika *Divino Afflante Spiritu*, D. 3831; Enciklika *Humani generis*, D. 3895-3896).

pet otaca evolutivne biologije 20. stoljeća, R. Fishera, Sewalla Wrighta, J. B. S. Haldanea, Ernsta Meyra i Theodosiusa Dhobzanskog, prvi je bio pobožan anglikanac koji je držao govore, drugi unitarijanac koji je prakticirao svoju vjeru, treći se bavio istočnjačkim misticizmom, četvrti je prividno bio laik, a peti član Ruske pravoslavne crkve. Što god se mislilo o darvinizmu, povijesne činjenice govore da evolucija i religija često postoje istodobno [...]. Biolozi se nisu bunili zbog dolaska *Intelligent Designa* u Dover ili negdje drugdje zato što su obećali vjernost materijalističkom ateizmu, oni su se pobunili zato što je *Intelligent Design* znanstveno smeće.«⁵

Zbog toga bi se, prema njegovim protivnicima, s optužbama *Intelligent Designa* mogli složiti i znanstvenici vjernici.

U vezi s time valja napomenuti da je i isusovac P. Coyne, ravnatelj Astronomskog opservatorija u Vatikanu, u intervjuu danom G. Spataru i također objavljenom u časopisu *Scienze*, rekao nešto slično: »Papa«, kaže Coyne, »s pravom žali zbog proširenog stava koji npr. u evoluciji vidi neku vrstu čisto materijalnog procesa koji nijeće bilo kakav Božji naum za svijet i čovjeka, i koji vodi ka pomanjkanju poštovanja prema široj razumnosti koja nadilazi rezultate znanosti. Međutim, govoreći tako ne ulazi izravno u raspravu koja se danas vodi između darvinista i zastupnika *Intelligent Designa*. On bi jednostavno htio reći da darvinovska evolucija ne objašnjava sve o podrijetlu i razvoju čovjeka (...). I sam je Darwin, svojim vlastitim riječima, jasno i odlučno odbacio takvo tumačenje teorije evolucije.«⁶

Te, barem prividne suprotnosti možda mogu pronaći tumačenje u posebnom okruženju Sjedinjenih Američkih Država odakle potječe i spomenuta rasprava.

Kao što se vidi iz spomenutog članka H. Allena Orra, *Intelligent Design* je za-

mišljen i proširen zato da bude uveden u škole.

Ustav SAD-a zabranjuje vjeronaučnu pouku u javnoj školi. Religijska opredjeljenja nemaju pristupa u javnu školu. To međutim ne vodi nužno prema istinskoj neutralnosti škole u pogledu religije (ili religija). Doista, upravo predstavljanje evolucionističke teorije, kako se to često stvarno čini (ili barem kako to drže zagovornici *Intelligent Designa*), ostaje zarobljenikom njezine totalitarne i isključive verzije, kao i pozadinske materijalističke metafizike, za koje se čini da su očito nespojivi s kršćanskim viđenjem stvarnosti.

Prema toj verziji (koja je uostalom prilično uobičajena u vrlo širokom svijetu znanosti), slučajne promjene i borba za preživljavanje mogli bi sasvim dobro protumačiti sveukupnu povijest života na zemlji, uključujući i pojavu čovjeka.

Za Boga i njegov mogući projekt o čovjeku u tom viđenju povijesti života i, općenitije gledajući, u povijesti svemira, ne preostaje mnogo mjesta.

Kakvi god bili Darwinovo otvaranje određenom temeljnom kreacionizmu i uloga koja je namijenjena Bogu u *privatissimum* osobnoga života drugih evolucionista vjernika, ne može se nijekati da totalitaristička verzija evolucionističke teorije onako kako ju je obradio sam Darwin i kako je većinom usavršena daljnjim razvojem te grane znanosti, povjerava jedino slučaju smjer evolucijske povijesti života na zemlji.

⁵ H. ALLEN ORR, *Intelligent Design, il creazionismo evoluto (tra fondamentalismo religioso e politica conservatrice)*, u: »New Yorker«, navedeno u: »Scienze«, kolovoz 2005, str. 43.

⁶ G. SPATARO, *Scienza e Fede: prove di dialogo* (intervju s G. Coyneom, D. I.), u: »Scienze«, siječanj 2006, str. 18-19. Čini se da je i sâm Darwin spominjao Božji projekt u posljednjim retcima svoga djela »Podrijetlo vrsta«.

To je poimanje koje zastupa i sjajno širi J. Monod u spomenutoj i često citiranoj knjizi.⁷

To poimanje međutim nadilazi granice specifične kompetencije znanosti, zalažeći u svijet filozofske i teološke misli.

INTELLIGENT DESIGN OPTUŽEN ZBOG NEZNAVSTVENOSTI

Valja među ostalim reći da se neprijateljsko raspoloženje velikog dijela znanstvenog *establishmenta* SAD-a prema *Intelligent Designu* ne tumači samo tom pozadinom (koju bismo mogli smatrati ideološkom). Ono je isključivo ili gotovo isključivo motivirano znanstvenim primjedbama i povezano uz činjenicu da su zagovornici *Intelligent Designa* nastojali svoje teze unijeti u školu, ne kao oblik filozofske misli ili religijskih vjerovanja, nego kao evolucionizmu alternativnu znanstvenu teoriju (ili barem onaj oblik isključivog i totalitarnog evolucionizma o kojemu smo maloprije govorili).

Upravo ga se zbog toga njegovog zahtjeva za znanstvenošću izlaže kritikama i (spomenimo i to) neprijateljstvu.

Ono što se obično prigovara *Intelligent Designu* (naravno, ostavljajući po strani njegovu povezanost s religioznim fundamentalizmom i njegovim političkim srodnicima), jest činjenica da njemu nedostaju neke značajke koje suvremena epistemologija danas općenito smatra apsolutno bitnima za znanstveni govor, barem na području prirodnih znanosti.

Te bi značajke bile npr.:

Krivotvorljivost. Stvarno znanstvena teorija bila bi samo ona znanost koja znanstvenicima nudi popis mogućih slučajnosti koje bi, budući da su nespojive sa samom tezom, u slučaju da se ostvare, pokazale njezinu krivotvorenost. U tome smislu teorija o *Intel-*

ligent Designu ne bi bila krivotvorljiva, ali upravo zbog toga ne bi bila ni provjerljiva.

Umjerenost. Klasično je pravilo: »*Bića se ne množe bez potrebe*« (non sunt multiplicanda entia sine necessitate). *Intelligent Design* nije potreban; klasična verzija evolucionizma je održiva i bez potrebe za tim potpurnjem.

Slične značajke kojih također nema u verziji *Intelligent Designa*, bile bi i mogućnost korigiranja, provizornost, otvorenost prema onostranom.

Zatim, činjenica da pokret koji brani *Intelligent Design* još nije objavio nijedan članak u znanstvenom časopisu »s pregledom jednakih među jednakima«⁸ čini se da daje konačni pečat težnji te teorije za mogućnošću priznanja obilježja njezine znanstvenosti.

Čini nam se da bi, i bez obzira na tu krutu definiciju znanstvenosti, ipak bilo vrlo teško dokazati da teze *Intelligent Designa* imaju istinsko i utemeljeno znanstveno obilježje.

JE LI ZNAVSTVENOST UVJET NEOPHODNOSTI ISTINE?

Je li moguće da postoje i tvrdnje i vjerovanja koji su potpuno istiniti, prema bez onih uvjeta znanstvenosti koje se, kao

⁷ Poznata je kategorička tvrdnja kojom taj autor zaključuje svoje slavno djelo »Slučaj i nužda«: »Stari je savez raskinut: čovjek konačno zna da je sam u indiferentnom beskrajnom svemira, iz kojega je slučajno izronio. Njegova dužnost, kao i njegova sudbina nisu nigdje zapisani. Na njemu je da izabere između Kraljevstva i tmina.« J. MONOD, *Il caso e la necessità*, nav. dj., str. 143.

⁸ Valja napomenuti da u SAD-u postoji zakonska odredba o tome što se može definirati kao znanost, koju je kodificirao Vrhovni sud u slučaju »Daubert protiv Merrel Dow Pharmaceuticals« 1993. godine. Dio te definicije jest stvarno priznanje kao »jednake među jednakima« neke znanstvene teorije unutar znanstvene zajednice.

što smo vidjeli, smatra dobrim jamstvima istine u svijetu znanosti?

Razmislimo li dobro, sva religijska vjerovanja, sva filozofska viđenja smisla ljudskoga života, svi oblici etičkog govora svijeta dijele s *Intelligent Designom* tu vrstu »nefalsificiranosti«, taj nedostatak umjerenosti i priznanja od strane svjetske znanstvene zajednice, što bi im trebalo jamčiti obilježje znanstvenosti.

Valja međutim jasno reći da bi i njihovo moguće pozitivno nijekanje ostalo teoretska teza, i bez one vrste znanstvenosti koju se, s pravom, osporava *Intelligent Designu*.⁹

Činjenica je da, uz one iz prirodnih znanosti, postoji i čitav niz problema, metoda istraživanja i vrednovanja istinitosti koje se gore ne vide kao nešto što je tipično za prirodne znanosti.

Znanost nam ne može ništa reći o čitavom nizu apsolutno važnih pa čak i odlučujućih pitanja o smislu našeg života, vrsti života koju zaslužuje živo biće, nadama koje možemo, više ili manje utemeljeno, gajiti u pogledu naše budućnosti s onu stranu ovoga života.

Činjenica da znanost nije kvalificirana da na to odgovori i činjenica da odgovor na ta pitanja ne može postići onu vrstu eksperimentalnih potvrda i sigurnosti koje su tipične za prirodne znanosti, ne čini ni ta pitanja nevažnima, niti odgovore na njih nužno besmislenima i neistinitima.

O njima znanost ne može reći konačnu riječ, posebice ako bi ta riječ trebala biti jednostavno nijekanje bez obzira na njihovu pripadnost i ozbiljnost. Filozofski um uvijek traži odgovore na ta pitanja, a vjera je sigurna da ih može naći u Božjoj Riječi upravljenoj čovječanstvu, koja je Krist.

Raznolikost odgovarajućih istraživačkih metoda i naravi odgovarajućih istina nameće svakom od tih različitih područja ljudskoga znanja obostrano poštivanje i

pozornost da ne zauzimaju, više ili manje silovito, područja tuđih istraživanja.

ZNANOST I VJERA: PLODNA SURADNJA?

S druge strane, poštivanje raznolikosti specifičnih područja i metoda istraživanja i jednak ugled oba područja znanja ne treba među njima nužno stvoriti nepremostivi bezdan. Oni trebaju, u granicama mogućega, tražiti obostranu suradnju koja će im pomoći da čovjeku ponude moguća zajednička gledanja što će ga voditi i podržavati u postizanju »života u istini«, dostojnog da ga se živi.

Znanstvenik s time u vezi ne bi smio zaboraviti da je znanost, onako kako se ona prakticira od Galileja i Newtona do danas, mogla nastati samo u kontekstu kršćanske kulture, koja je u svemiru vidjela Božju tvorevinu obdarenu vlastitim životom, ali koja je stvorena stvarnost, tj. proizvod Razuma koji je u svemiru ostavio svoje prepoznatljivije znakove.

Vjersko razmišljanje sa svoje strane ne bi smjelo zaboraviti doprinos koji je vjera dala razvoju znanosti, boljem razumijevanju njezinog predmeta, tj. Božjem djelovanju s obzirom na čovjeka.

TEMELJNO VJEROVANJE KRŠĆANSKE VJERE: POSTOJI »LOVING DESIGN«

Međutim, da se vratimo na naš specifični problem, pokušajmo razjasniti što specifično i isključivo svoje vjera (naravno,

⁹ Upravo stoga, činjenica da se vjernici osjećaju prisiljeni pribjeći sredstvu sumnjive znanstvenosti, kao što je teorija *Intelligent Design*, kako bi se suprotstavili određenom materijalističkom dogmatizmu, potiče na sumnju da je određena »pristrana« znanstvenost u suprotnosti s ciljevima ustavne odredbe koja isključuje religiozni govor (i onaj koji je negativno takav!) iz škole.

ovdje podrazumijevamo kršćansku vjeru) ima reći o problemima koji su uključeni u raspravu o *Intelligent Designu*?

Može se odgovoriti poslušivši se dva vrlo poznata i temeljni odlomcima Poslanice sv. Pavla Efežanima:

»U njemu (Kristu, Bog) nas sebi izabra prije postanka svijeta da budemo sveti i bez mane pred njim; u ljubavi nas predodredi za posinstvo, za sebe, po Isusu Kristu, dobrohotnošću svoje volje.« (Ef 1, 4-5)

»... Obznanivši nam otajstvo svoje volje po dobrohotnom naumu svojem što ga prije u njemu zasnova da se provede punina vremena: uglaviti u Kristu sve – na nebesima i na zemlji.« (Ef 1, 9-10)

»Izabrani prije postanka svijeta«, »predodređeni«, »otajstvo svoje volje... što ga prije u njemu zasnova« – to su središnji izričaji kršćanske Objave, kojima vjernik ne može izbjeći, pod prijetnjom korjenitog poništavanja svoje vjere.

Napomenimo da u temelju razuma koji planira projekt i djelovanja koje ga ostvaruje, tijekom duga hoda (barem) od *velikog praska* do pojave čovjeka, vjera vidi ljubav koja osobito ljubi: *Intelligent Design* se rada iz *Loving Designa*.

Upravo s obzirom na te vrlo jasne tvrdnje, koje svakako zauzimaju središnje mjesto u kršćanskom viđenju stvarnosti svijeta i povijesti, Crkva je nedavno opet – u Katekizmu Katoličke crkve – potvrdila i pojašnjala (dakle, kao bitnu činjenicu vjere, a ne kao znanstvenu teoriju) svoju sigurnost da u temelju svekupne povijesti svemira postoji stvaranje koje je nadahnuto božanskim projektom ljubavi prema čovjeku.

Tekst Katekizma vidi u stvaranju »prvi korak prema tome savezu, kao prvo i opće svjedočanstvo o Božjoj svemogućoj ljubavi« (KKC 288).

U temelju stvaranja je prema tome dobrostivi naum njegove ljubavi, da od nas

učini »posinjenu djecu po Isusu Kristu« (KKC 294).

Ideja o stvaranju koje, prepušteno samom sebi, sluša jedino logiku slučaja i nužde, prema tome je korjenito nespojiva s vjerom: »Vjerujemo da je Bog stvorio svijet po svojoj mudrosti. Svijet nije proizvod kakve god nužnosti, slijepe sudbine ili slučaja. Vjerujemo da svijet proizlazi iz slobodne Božje volje« (KKC 295).

DALJE OD ODREĐENIH LAGANIH ANTROPOMORFIZAMA

Međutim, ono što vrijedi za sveukupni nacrt, ništa ne kaže o konkretnim modalitetima njegova ostvarivanja. To ostvarivanje povjereno je (iako je zacijelo usmjereno Božjom voljom) zakonima i dinamizmima stvorene stvarnosti, a zadatak je znanosti da je proučava: »Bog je vrhovni Gospodar svoga nauma. Ali da ga ostvari, služi se i stvorovima« (KKC 306).

»Bog djeluje u svakom djelu svojih stvorenja. On je *prvotni uzrok* koji djeluje u *drugotnim uzrocima* i po njima« (KKC 308).

U vezi s time čini nam se da se, listajući stranice pobornika kao i protivnika *Intelligent Designa*, dobiva dojam kako, iako na različite pa čak i suprotne načine, i jedni i drugi otkrivaju tragove još uvijek previše antropomorfnog poimanja Boga i njegovoga stvaranja projekta i kreativnog djelovanja s obzirom na svemir i čovjeka. Bog koji se objavio u Kristu u stvarnosti je »potpuno drugi« s obzirom na svaku mentalnu sliku koju čovjek može zamisliti o njemu.

Prema tome se ni poznavanje, predviđanje i stvaranje projekta, te djelovanje s obzirom na svemir i njegovu povijest ne mogu tumačiti kao predviđanje ili stvaranje projekta, u smislu u kojem »pred« ili slični »pro« mogu imati značenje vremenškoga prvenstva.

Bog, kao i njegov projekt, pa i samo njegovo stvaralačko djelovanje jesu stvarnosti koje nije moguće shvatiti u kronološkom smislu.

Poput Boga samoga, ni njegovo mišljenje i djelovanje ne nastavaju vrijeme nego vječnost. Vječnost se pak ne može vidjeti, kao što se to obično događa, na kraju nekog beskrajnog trajanja; i ona predstavlja »potpuno drugu« stvarnost s obzirom na vrijeme, stvarnost koja je daleko od svakog mogućeg ljudskog iskustva i zamišljaja.

Srednjovjekovna je teologija (čini mi se ispravno) vječnost definirala kao »*interminabilis vitae tota simul et perfectae possessio*«. ¹⁰

Za razliku od vremena, vječnost »*est tota simul, quia est mensura esse permanentis. Non autem tempus, quia est mensura motus*«. ¹¹
»*Deus scivit (?) omnia ab aeterno*«. ¹²

Jedino se u tom smislu moglo govoriti o božanskom predznanju i s obzirom na čovjekov slobodni izbor, koji je, unatoč božanskom predznanju, ostajao savršeno slobodan.

To je viđenje božanske vječnosti koje je, među ostalim, prilično sukladno danas prevladavajućem znanstvenom poimanju, koje prostor i vrijeme promatra isključivo kao svojstva koja su u uzajamnom odnosu sa svemirom i njegovom poviješću.

U raspravi o *Intelligent Designu*, svi bismo trebali biti svjesniji nepremostive udaljenosti našeg razmišljanja i govora od istinske stvarnosti čijim bi predmetom to mišljenje i govor htjeli biti. Ta svijest trebala bi nas održati u odgovarajućem stavu intelektualne poniznosti.

Vjerske sigurnosti temelje se isključivo na Božjoj riječi. Ona nas uvodi u neizrecivu stvarnost ljubazne providnosti, koja ipak ostaje obavijena misterijem. Onaj tko ne vjeruje, neće moći opravdati svoje nevjerovanje znanstvenim činjenicama, jer znanost, samo kao znanost, ostaje nenad-

mašivo zatvorena svakom izravnom i odlučnom pristupu u božanski svijet.

Naravno, uvijek će biti specifičnih pitanja u kojima će se znanost i vjera sučeliti sa zajedničkim dvojbama, barem s materijalnog stajališta. U tim slučajevima razlikovanje i odvajanje zadataka i metoda pristupa neće biti lako; izvor života (posebice ljudskoga života) zasigurno je jedan od njih.

Poštenje traži da stručnjaci s jednog i drugog područja znanja u tim slučajevima ostanu svjesni razlikovanja s obzirom na istu stvarnost koja je u pitanju te da njeugu obostrano poštovanje različitih metoda istraživanja i mogućeg nadopunjavanja svog viđenja.

Kao što, smatramo vrlo ispravno, kaže pobornik znanstvenog mišljenja Freeman Dyson: »Na ničijoj zemlji između znanosti i teologije postoji pet specifičnih mjesta na kojima se, čini se, sukobljavaju vjera i razum. Tih pet točaka jesu: podrijetlo života, ljudsko iskustvo slobodnog odlučivanja, zabrana teleoloških tumačenja u znanosti, prisutnost projekta svemira kao način da ga se objasni (...). Postojanje projekta u svijetu je teološko, a ne znanstveno pitanje. Pogrešno je nastojati uključiti teologiju u znanstveni stroj. To pitanje postojanja projekta svijeta smatram valjanim u spomenutom smislu.« ¹³

TEŽAK SUŽIVOT?

Međutim, rasprava koja je započela oko *Intelligent Designa* nema samo specifičnu teoretsku čvrstoću vezanu uz temu evolucionizma. U vjerskom razmišljanju ona iz-

¹⁰ T. AKVINSKI, S. T. Ia, q 10, 1.

¹¹ T. AKVINSKI, S. T. Ia, q 10, 4, ad 1um.

¹² T. AKVINSKI, *Summa contra Gentiles*, 1a, d 35, 5, 3.

¹³ F. DYSON, *Infinito in ogni direzione*, Rizzoli, Milano, 1989, str. 268-269.

nova budi i postavlja u prvi plan, ako je ikad i bio zaboravljen, sveopći problem odnosa između znanosti i vjere, koji opterećuje svijet vjernika.

Od Galileja do danas odnos između znanosti i vjere nerijetko je bilo teško riješiti ili je pak mogao potaknuti neki problem s kojim se vjernik i vjersko razmišljanje moraju hrabro i iskreno sučeliti.

Na prvi pogled ne bi trebalo biti problema: znanost i vjera kroče različitim putevima i zanimaju se za različite probleme.

Različita su im, kao što smo vidjeli, uporišta: uporišni predmet vjere je Bog, stvarnost koja po svojoj naravi izmiče bilo kojem autonomnom zahvatu ljudskoga uma; vjera prema tome poznaje predmet kojim se bavi, tj. Boga, jedino u mjeri u kojoj se Bog bez želje za vlastitim probitkom objavljuje čovjeku.

Znanost naprotiv proučava stvarnost svijeta oko nas, svijeta kojega smo mi dio (stoga smo mi sami predmet, a ne samo subjekt, znanstvenog istraživanja).

Taj je način pristupačan ljudskom istraživanju, ali nam ne može ništa reći (osim da prijede iz svoga vlastitog područja istraživanja) o značenju i konačnoj sudbini našega života.

Korjenito različite su i metode istraživanja: znanost upravlja poslušnost oboj svjetskim stvarnostima, prema tome istraživanje ovoga svijeta, istraživanje hipoteza tumačenja koje su uvijek na neki način privremene, i zatim eksperimentalna provjera (ili eventualno falsificiranje).

To korjenito razlikovanje predmeta i metode trebalo bi znanstvenom znanju zapriječiti bilo kakav ulazak na područje vjere, a svjedocima i učiteljima vjere bilo kakvo zauzimanje sa stvarno i isključivo znanstvenog stajališta.

Kao što smo spomenuli, nije uvijek bilo tako, a tako nije u potpunosti niti danas.

Utvrđiti crtu razdvajanja između znanstvenog i religioznog znanja nije lako i zajamčeno jednom zauvijek: vjera je uvijek s jedne strane pozvana da bdije nad znanjem koje je sklon totalitarizmu, kao što je to stvarno u znanosti, a s druge strane da iz tog oblika znanja prihvati sve moguće potvrde a i poticaje za ponovno shvaćanje svog predmeta, pa prema tome i svog znanja, na sve čistiji i dublji način.

Znanost vjerskom razmišljanju može ponuditi dragocjen hermeneutički poticaj.

Znanost je često u kušnji da zauzme područje znanja kojega su predmet značenje i konačni cilj ljudskoga života, područje koje joj međutim ne pripada, barem ne kao nešto što je stvarno njezino, bilo stoga što nije dio njezina područja istraživanja bilo stoga što nema logička sredstva. Znanstvena metoda daje težinu i vrijednost istine samo onome što se može eksperimentalno dokazati.

Vjera, po svojoj naravi, isključuje svaku mogućnost istine ili eksperimentalnog falsificiranja, stoga znanstvenom mentalitetu izgleda poput odvojena svijeta, osobnih mišljenja, predmeta nerazumnih izbora. Mnogi danas, u vrijeme sekularizacije, misle da je vjera isključivo osobno opredjeljenje; onaj tko vjeruje čini to samo zato što želi vjerovati; naravno, slobodan je da to čini, ali to je samo njegova osobna stvar.

U znanosti, svaka je teorija uvijek privremena. Moguće ju je preispitati te ju kao takvu valja i shvatiti: to je načelo *krivotvorljivosti*, o kojemu smo već govorili. Vjerske dogme uvijek su takve: čini se da religija sebi prisvaja nepromjenjivost i konačnost, koje su nezamislive za čovjeka znanosti.

Štoviše, za razvoj znanosti bitno je postojanje »svjetske zajednice znanstvenika«, koja je sposobna preispitati i odobriti sva nova eksperimentalna dostignuća i nove teorije. Sveopće obilježje sličnog sustava kon-

trole i vrednovanja kod sučeljavanja one-mogućuje neslaganje i nenadvisivu svadljivost »stručnjaka« religioznoga znanja.

Svako religiozno vjerovanje, ne isključujući kršćansku vjeru, za znanstvenika predstavlja oblik »konfesionalnoga« znanja, partikularizam, tj. nešto za što postoji slaganje jedino unutar raznih crkava i sekti, a ne podliježe bilo kakvom obliku otvorene rasprave i javnog preispitivanja.

Napokon, prisjećanje, koje je bolno za Crkvu, na kašnjenja i na istinsko protivljenje koje su u prošlosti vjerske vlasti pokazivale prema razvoju znanosti, zasigurno nije strano toj vrsti neshvaćanja, nepovjerenja, a možda i istinskom i stvarnom neprijateljstvu.

ODVAŽNOST VJERE

To sjećanje zasigurno bi trebalo potaknuti sve one koji u zajednici vjere imaju zadatke učiteljstva i vodstva, da objavljenju poruku hrabro oslobode od predznanstvenog omota u kojem je (uostalom neizbježno) bila prenošena u prošlosti, za što znamo da ne pripada njezinoj stvarnoj biti.

Njegovati, u znanstvenom razdoblju, neki oblik pučkog kršćanstva, zatvorenog za znanstveno mišljenje, znači nedostatak povjerenja u samo kršćanstvo, u njegovu sposobnost pobjedonosnog sučeljavanja sa svijetom znanstvenog znanja na njegovom vlastitom području.

S druge strane, kao što smo vidjeli, znanost se ne ograničava na to da vjeri stvara poteškoće i probleme; ona nudi i dragocjene mogućnosti za bolje shvaćanje i obožavanje, što može olakšati način za njezino utjelovljivanje u svijet u kojemu smo pozvani živjeti tu istu vjeru.

Vjernik neće prema tome imati nikakvu potrebu da, u ime integralističke obrane svoje vjere, popusti napasti bijega od svijeta znanosti.

Vešana uz Božju riječ (koja je često utjelovljena u predznanstvene kulture pa prema tome i naširoko uvjetovana tim kulturalnim kontekstom), vjera treba podnijeti, pomoću hermeneutskog dijaloga s drugim oblicima znanja (uključujući i znanost), neprekidno ponovno tumačenje koje će sve jasnije i sve aktualnije otkrivati njezinu istinu i etički apel kojega je nositeljica.

Hrabar pristup znanstvenom znanju može nam pomoći da otkrijemo divote svijeta za koji nam Božja riječ kaže da ga je stvorio Bog i da odgovara njegovu projektu ljubavi prema nama.

Ta svijest ne smije nas dovesti do toga da zanemarujemo specifičan oblik realizma i istinske intelektualne poniznosti, ali našoj vjeri ne smije oduzeti ni hrabrost ni volju da je svjedoči u životu. Koliko god bilo obavijeno polutamom nikad potpuno shvatljivog i nikad potpuno izrecivog, znanje vjere nalazi u Božjoj riječi jamstvo istine kojemu nikakav oblik znanstvenoga znanja nikada neće moći težiti; riječ je naime o jedinjoj istini koja se odnosi na konačni smisao života i na konačnu čovjekovu sudbinu.

Budući da nijedan drugi oblik ljudskoga znanja nema to jamstvo i tu odlučnost, sv. je Pavao mogao reći kako će Bog uništiti mudrost mudrih i odbaciti umnost umnih: »Doista, kad svijet u mudrosti Božjoj Boga ne upozna mudročću, svidjelo se Bogu ludošću propovijedanja spasiti vjernike... Jer ludo Božje mudrije je od ljudi i slabo Božje jače je od ljudi« (1 Kor 1, 21. 25).

Naime, uz »tjelesno znanje« postoji i »duhovno znanje«, koje je sposobno shvatiti stvarnost u svjetlu Kristova križa.

U tome je smislu ono sposobno razlučiti između bezbroj stvari koje se otimlju za ljudsku želju, jedinu Istinu koja doista zaslužuje da ju se spozna i jedino Dobro koje zaslužuje da ga se ljubi iznad svake dru-

ge stvari i u svakoj stvari, jer je sposobno u potpunosti održati sva svoja obećanja o životu i sreći. Nijedan čisto ljudski oblik neće moći sam od sebe imati pristup toj istini.

Bibliografija

- J. ARNOULD, *La teologia dopo Darwin. Elementi per una teologia della creazione in prospettiva evoluzionista*, Queriniana, Brescia, 2000.
- M. J. BEHE – W. A. DEMBSKY – S. C. MEYER, *Science and Evidence for Design in the Universe* (Proceedings of the Westerfield Institute), Ignatius Press 2000.
- COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, *Comunione e servizio. La persona umana creata a immagine di Dio*, u: »La Civiltà Cattolica« (2004)IV, 254-286.
- G. W. COYNE – A. MASANI, *Il »Principio Antropico« nella scienza cosmologica*, u: »La Civiltà Cattolica« (1989)III, 16-27.
- »La Chiesa davanti alle ricerche sull'origine della vita e la sua evoluzione«, u: *Enchiridion Vaticanum*, XV, Dehoniane, Bologna, 1999.
- C. MOLARI, *La teologia cattolica di fronte all'evoluzionismo, ieri e oggi*, u: G. CHIARA (ur.), *Il darwinismo nel pensiero scientifico contemporaneo*, Guida, Napoli, 1984, str. 217-296.
- G. MONOD, *Il caso e la necessità. Saggio sulla filosofia naturale della biologia contemporanea*, Mondadori, Milano, 1960.
- R. PENNOCK, *Tower of Babel: The Evidence against the new Creationism*, MIT Press, Boston, 1999.
- C. SCHÖNBORN, *Catechesi della creazione e teoria dell'evoluzione (dalla tregua al conflitto costruttivo)*, u: »Communio« 17(1988)100, 30-46.
- N. SHANKS, *God, the Devil and Darwin; A Critique of Intelligent Design Theory*, University Press, Oxford, 1999.